

STRESZCZENIE

Historiografia prawosławia na terenie Grodzieńszczyzny doczekała się jedynie opracowań, które częściowo poruszały historię dziejów Kościoła prawosławnego na tej części ziem białoruskich. Większość prac dotyczących ziem białoruskich oraz litewskich traktowało wzmiankowo granice późniejszej guberni grodzieńskiej, zaś okres początku XX wieku został pominięty pod względem badawczym. Pierwszy rozdział pracy koncentrował się na wprowadzeniu do tematyki historii Kościoła prawosławnego na terenie Grodzieńszczyzny od czasu chrystianizacji tych terenów w XII wieku do 1800 roku. W drugim rozdziale został szeroko ujęty okres przed powstaniem diecezji oraz uwarunkowania polityczno-socjologiczne, które na to wpłynęły. Rozdział ten koncentruje się na XIX wieku i ówczesnych strukturach Cerkwi prawosławnej w obrębie guberni grodzieńskiej. Trzeci rozdział pracy jest jej rozwinięciem i prezentuje przekrój struktury oraz działalności nowopowstałej diecezji grodzieńskiej w latach 1900-1915. Ta część rozprawy przedstawia hierarchów eparchii, stan liczebny duchowieństwa z jego szczegółowym podziałem na stopnie, jego wykształcenie, pochodzenie oraz charakter posługi duszpasterskiej w wyżej wymienionym zakresie historycznym. W niniejszej pracy szeroko ujęto tematykę szkolnictwa cerkiewnego w eparchii grodzieńskiej, wyszczególniając i opisując wszystkie jej szczeble. Autor opisał historię monastycyzmu na terenach Grodzieńszczyzny oraz klasztorów będących w granicach diecezji w wymienionym w tytule zakresie czasowym. Praca uwzględnia w swej treści również i pracę wiernych dla dobra Cerkwi, którą przedstawia podrozdział dotyczący organizacji cerkiewnych takich jak: bractwa, stowarzyszenia sióstr miłosierdzia, kłtorstwo oraz organizacje dobroczynne. Specyfikacja położenia geograficznego eparchii zmusiła hierarchię oraz duchowieństwo do podjęcia kroków na drodze misyjnej oraz szerokiego wsparcia swoich wiernych duchową opieką. Z błogosławieństwa hierarchów pełniących swoją arcybiskupią posługę w eparchii ukazywały się również wydawnictwa cerkiewne sygnowane przez diecezję. Ostatni rozdział pracy koncentruje się na latach krótko po zakończeniu działalności eparchii i losie zarówno wiernych, jak też duchowieństwa, którzy masowo udali się na bieżenieństwo na Wschód Rosji.

Adam Pytel

SUMMARY

The historiography of Orthodox Christianity in Grodno region was living to see the works that only particularly described the history of the Orthodox Church on this part of Belarusian lands. Majority of works concerning Belarusian and Lithuanian lands only mentioned about the borders of Grodno Gouvernment. The period of the beginning of the 20th century was omitted in terms of research. The first chapter of this dissertation is focusing on introduction to the subject of history of the Orthodox Church in Grodno region since the Christianization these lands in the 12th century to 1800. In the second chapter there is widely included period before the formation of the diocese and politico-sociological determinants that have influenced it. This chapter is focusing on the 19th century and contemporary structures of the Orthodox Church in the borders of Grodno Gouvernment. The third chapter of this dissertaion is the development and presents a cross section of structure and activity of the newly established Grodno diocese in years 1900-1915. This part of the work presents the hierarchs of the eparchy, state of the clergy with detailed division into degrees, education, origin and nature of priestly service in above mentioned historical range. In this dissertaion there is widely included subject of the Orthodox education in Grodno eparchy with detailed and described all of the education levels. The author described also the history of monasticism in Grodno region and monasteries in the borders of the diocese in the time period mentioned in the title. This dissertation considers in its content also the work of faithful for the good of the Church which presents subsection about the Church organisations like brotherhoods, associations of sisters of mercy, patronage and charity organisations. Specification of geographical localisation of the eparchy forced the hierarchy and the clergy to take steps on the missionary path and broad support of the faithful with spiritual care. From the blessing of hierarchs who performed their service in the eparchy there were formed the Orthodox publishing houses signed by the diocese. The last chapter of the dissertation is focusing on years just after the termination of activities of the eparchy and on the destination of both faithful and clergy who massively went on emigration to the eastern Russia.

Adam Pytel